

FINNSAM-konferensen i Svartnäs hösten 2000

Av Tor Eriksson, Örebro

Fredagen den 22 september

Årets höstkonferens ägde rum i byn Svartnäs som ligger ungefär fem mil nordost om Falun. Svartnäs är beläget inom Dalarna men alldeles på gränsen till Gästrikland och Hälsingland. Som lokal värd för arrangemanget stod Gävle Dala Finnkulturförening. Även Stora-Enso och Studieförbundet Vuxenskolan hade ett finger med i spelet. Ett femtiotal deltagare var anmälda till konferensen. Samlingen skedde vid Vildmarkspensionatet i Svartnäs för inkvartering och lunch. Efter maten for vi med egna bilar ut på finnskogen.

Första anhalt blev Lilla Björnmossen, en gång station vid den smalspåriga järnvägen Dala – Ockelbo - Norrsundets Järnväg. Stationshuset finns kvar men är nu ombyggt. Lars Magnusson berättade om bygden och visade kartor. Turen gick så vidare till Korsbacken, där vi besteg den branta kullen. Här sägs det att Svartnäs äldsta begravningsplats är belägen. Namnet Korsbacken skulle i så fall komma därav. Nästa plats på färden blev Falkåsen. På 1920-talet dokumenterades gården av Nordiska museet. Nu finns det tyvärr enbart grunder kvar av bosättningen. Inpå den gamla gården växer skogen tät när vi besöker platsen. Det kan vara svårt att föreställa sig att människor levde här för inte så länge sedan.

Vidare mot Högsveden, där ett ca 14 hektar stort skogsområde har bevarats, med gott om lågor och torrakor. Rakt igenom området leder den gamla stigen mellan finnbyarna Lilla och Stora Björnmossen. Gruppen besökte under ledning av Olov Söderman en mycket gammal tandvärkstall. Många av tallarna i området är 25-30 meter höga flerhundraåriga gamla knotiga trädjättar. Sista stoppet före återkomsten till Svartnäs var resterna av anläggningen för slipning av liar som finns att beskåda nära vägen. Här bodde den som slipade liar i en koja vid bäcken. Det var nog ett sjå att slipa alla liar som skulle användes av slätterkarlarna.

Efter middagen som bestod av plommonfylld slottstek kåserade Finn Rideland med hjälp av bilder om sina äventyr ute i världen och om hur han blev intresserad av skogsfinnarnas historia. Finn har bl.a. varit anställd i den australiska förvaltningen på öar i sydvästra Stilla havet. Vi fick ta del av kusliga sedvänjor. Det digra konferensprogrammet fortsatte med en presentation av Gävle Dala Finnkultur. Det är ett nätverk som i första hand intresserar sig för den skogsfinska kulturen i gränstrakterna mellan de tre landskapen Dalarna, Hälsingland och Gästrikland. Lars Krantz som presenterade verksamheten berättade att Svartnäs är känd som "finnskogens huvudstad". Den har utvecklats till centrum för Svärdsjö och Bollnäs finnskog. De ursprungliga finnbyarna är bl.a. Lilla Björnmossen, Spaksjön, Råbacken, Falkåsen, Baståsen och Mörtåsen. De finska namnen är uppskyltade. På denna finnmark sjuder det idag av liv. Flera byar har fast bosättning medan andra har fritidsboende eller står öde.

Kvällen avslutades med visning av Nils Almegårds film om Svartnäs på 50-talet. Alla människor i byn presenterades på ett mycket personligt vis. Lite trivsamt samvaro i mindre grupp vidtog sedan för att runda av dagen. Jag frapperades av den höga standarden på boendet i Svartnäs. Eftersom

såväl morgonrock, handdukar och sänglinne ingick i boendet tillika med en mycket skön säng var det närmast att likna med hotellstandard. Dessutom skulle det visa sig att maten var förträfflig.

Bilder från fredagen

Utanför Svartnäs vildmarkspensionat

Vid Lilla Björnmossens station

Vid Lilla Björnmossens station

Lars Magnusson visar karta över området

Falkåsens rieggrund

Grund av bostadshuset vid Falkåsen

På vandring vid Högsveden

Trollkäpp vid Högsveden

Högsvedens gammelskog

Tandvärkstall i Högsvedens gammelskog

Tandvärkstill i Högsvedens gammelskog

Mur vid Högsveden

Finn Rideland vid diaprojektorn

Presentation av Gävle Dala Finnkulturförening

Lördagen den 23 september

Efter att frukosten intagits i matsalen och Björn Engström redovisat kolonisationen av Svartnäsområdet guidades vi runt på bruket och vid kyrkan. Svartnäs ursprungliga kapell, som motsvarar det nuvarande långhuset, uppfördes 1793 och utgjordes av en rektangulär tornlös träbyggnad. Tornet stod färdigt 1837. Efter den lilla promenaden runt i byn smakade det gott med mat innan vi skulle anträda resan ut på skogen igen. Liksom gårdagen bjöd den här dagen också på ett underbart höstväder med mycket sol. Utfärden skedde den här gången med buss som skulle ta oss med in i Gästrikland, närmare bestämt till Ockelbo socken.

Ockelbo finnmarker är de tidigaste koloniserade delarna inom Gävle Dala Finnkulturs intresseområde. Nybyggarna bosatte sig här redan under den senare delen av 1500-talet. Några exempel på byar som från sitt anläggande varit "finnbyar" är: Källsjön, Stora Björnmossen, Mojsjön, Rönnbacken och Ivantjärn. Bland de få spår som finns kvar i området efter invandrarna märks främst ortnamnen. Orsaken till detta förhållande är nog främst de stora bolagens framfart, där egendomar omvandlades till arrendeställen. Byarna Ivantjärn, Gammelboning, Ulvtorp och Rönnbacken förblev i huvudsak fortsatt självägande.

Bussen stannade i Jädraås där ett ångtåg väntade på oss för vidare transport mot Tallås. Ångtåget drivs av Museisällskapet Jädraås – Tallås Järnväg, JTJ, som är en ideell förening. JTJ är en del av Dala – Ockelbo – Norrsundets Järnväg, DONJ. Den smalspåriga järnvägen byggdes i etapper 1875-97 och gick från Linghed i Dalarna via Jädraås och Ockelbo till Norrsundet vid gästrikedkusten. Den ordinarie trafiken upphörde 1970, men sträckan Jädraås – Tallås lever vidare som museijärnväg. Jädraås var DONJs huvudstation och här har den gamla järnvägsmiljön med stationshus, lokstallar, vattentorn och verkstäder sparats åt eftervärlden och är centrum för JTJs verksamhet.

Vi bänkade oss på det gamla tuff-tuff tåget som sedan i sakta mak tog oss fram de knappa fem

kilometrarna till Tallås. Här drack vi kaffe i genuin järnvägsmiljö medan järnvägspersonalen iklädda uniformer modell äldre berättade om föreningen, dess verksamhet och historia. Den lösta biljetten gällde även en återresa till Jädraås där bussen väntade oss. Under gästrikeresan guidade Per Larsson från Källsjön oss på ett förtjänstfullt sätt. Han hade även skrivit en kortfattad historik om finnmarken runt berget Lustigknopp med fokusering på Ockelbo socken/kommun. Bladet hade skickats ut i förväg till oss. Vid Rönnbacken stannade vi för att besöka Gunnar Nilsson. Han är lantbrukare i byn och hans gård ligger sagolikt vackert på en kulle med utsikt åt alla håll. Till Rönnbacken, på finska Peckala, kom de första finnarna redan på 1570-talet.

Innan vi lämnade Gästrikland stannade bussen i Källsjön. En liten bit från den nuvarande byn ligger resterna kanske av den äldsta gården. Vi tog en liten promenad fram till husgrunderna. Sedan återvände vi till Dalarna igen, där ett stopp gjordes vid den gamla kvarnen i Vällingbäck. Sture Björk på Stora-Enso visade huset som vårdas av företaget. Maskineriet i kvarnen betraktades och med hjälp av ficklampa letade vi efter inristningar. Några sådana av intresse kunde inte upptäckas. Så kom vi tillbaka till Svartnäs igen efter en mycket lyckad utflykt i området. Falu kommun bjöd oss på middag och det var en av de bästa middagar vi har fått på en konferens. Först serverades laxpaté med skaldjursrom till förrätt. Så fick vi oxfilé med kantarellsås, potatis och grönsaker. Till efterrätt åts lingonparfait. Ett glas rött vin smakade gott till maten.

Svärdsjö Spelmanslag underhöll sedan med ett knippe Svartnäslåtar. Det var mycket uppskattat. Tommy Forss från Stora Kopparbergs Museum speglade företagets nästan tusenåriga historia. Seppo Remes visade bilder han tagit under tidigare Finnsamkonferenser. Dagen avslutades med lite kex, ost, cider och öl innan det var tid att lägga sig i våra härligt bekväma sängar igen.

Bilder från lördagen

Björn Engström berättar om Svartnäsfinnarna

Svartnäs kyrka

Vid Svartnäs bruk

Svartnäs bruk

Ångloket på Jädraås – Tallås järnväg

Inne i caféet vid Tallås

Utsikt från Rönbacken mot Källsjön

Vid Rönnbacken på Ockelbo Finnmark

Stugplatsen vid Övre Källsjön

Vid kvarnen i Vällingbäck

Svärdsjö spelmanslag underhåller

Svärdsjö spelmanslag underhåller

Svärdsjö spelmanslag spelar vidare

Lyssnande till Svärdsjö spelmanslag

Lyssnandet till Svärdsjö spelmanslag fortsätter

Lyssnandet till Svärdsjö spelmanslag fortsätter

På bänken i vildmarkspensionatets aula

Tommy Forss kåserar om Stora Kopparberg

Söndagen den 24 september

En ny dag grydde med frukost i matsalen och sedan vidtog Finnsamärendena i samlingssalen. Det var snabbt överstökat eftersom det inte blev några större diskussioner om något. Efter kaffet redovisade Elisabeth Medin Falu kommuns engagemang i Svartnäs. Hon sade bl.a. att ju längre man kom från centralorten Falun desto större var människornas initiativförmåga. Nära Falun förväntar man sig att kommunen i stort sett skall sköta allt åt en, medan man i Svartnäs kan ta hand om det mesta själv. Ragnar Fornö från Uppsala Universitet skildrade sedan sin forskning om järnbruk kontra svedjebruk med exempel från Svartnäs. Lars Magnusson återkom efter kycklinglunchen med en redogörelse av färdvägar och transporter i Svartnäs genom tiderna. David-Reino Svensson berättade om ett turistprojekt knutet till området. De som har haft ansvaret för konferensen belönades med applåder och så skiljdes vi åt för att förhoppningsvis träffas i Gävle i vinter.

Bilder från söndagen

Under Finnsamförhandlingarna i Svartnäs

Elisabeth Medin skildrar glesbygdens utveckling

Samling i vildmarkspensionatets aula

*Ragnar Fornö beskriver Svartnäs Bruks förhållande till skogs-
finnarna*

I matsalen på vildmarkspensionatet

Lars Magnusson visar färdvägar

I aulan på vildmarkspensionatet

Lars Magnusson avtackas av Maths Östberg